

ПРЕДГОВОР

Нови зборник радова професора Радмила Маројевића доста је сложен по структури и проблематици. Његов назив „Старославенске студије” треба да подвуче основно ауторово интересовање за историју словенских језика и за централну у тој историји старославенску тему. Разумљиво, и за аутора актуелно остаје језичко поређење – старославенског са староруским и са другим словенским језицима. Р. Маројевић је познат по својим већ дугогодишњим истраживањима староруског језика и његове творбе речи. Његово озбиљно тумачење те теме нашло је свој одраз и у овом зборнику. Наравно, тиме се ово издање не ограничава. Као културни посленик свога народа, Маројевић блиско срцу прима судбину српског народа, његова језика и имена. Одговарајући пасажима његове теме под називом „Српски језик и славистика” (види овде рад бр. 13) занимљиви су, понекад документарно поучни, између осталог – не само за Србе и за пријатеље српске културе; имам у виду констатацију чињенице игнорисања самог имена српског језика у данашњој постдејтонској Босни и Херцеговини (с. 128 овог зборника). Ја то нарочито истичем јер видим у томе аналогiju са оним што се дешава код нас, у Русији, где се, уз сву различитост дешавања, испољава и мора да забрињава активност снага које желе да сведу на минимум помињање свега руског.

хотят и здесь автор не остаётся в рамках олимпобридак-
тики, заданной темой ^{литински}. Он не отказывается и здесь от
сравнительно-исторического комментирования фракийских
предлагаемых языков и даже от коронной для себя
как дериватолога темы — possessивных конструкций
в изучаемых языках.

Р. Марсевич — почитивый и внимательный исследо-
ватель языкового фрактала, чьё ^{даже} основание взне-
нуть на него и его труды несколько шире, чем как
на узкую, так сказать, дериватологию possessива.
Одним из наблюдателей над фракталом межязыковых
контактов и степени (не)адаптированности морфологии
заимствований он предстаёт перед нами вopusе № 8:
„Сидарославянская неадаптированная форма ЛИТОУСЪ
имени греческой богини Λητώ”. Да, действительно,
мы здесь имеем дело не с адаптированной, а с тран-
слитерированной формой греческого родильного падежа
Λητώς от Λητώ, имени греческой богини Латона.
В процессе комментирования вносилась тем самым
довольно изящная и точная коррекция.

В ширейше интересующих Марсевича-наблюдателя говорения,
далее opусе № 12: „Сербский язык в семье славянских
языков”, где прежде затронутых вопросов очень широк.
Достаточно сказать, что в их гнале и проблема
соотношения сербского (сербохорватского) языка и
диалектов праславянского — проблема, на решение
которой сейчас пока трудно раскопывать.

Но, как мы уже официально объявляли вонце,
такая тема исследований Марсевича — это possessив
в славянском (сидарославянском, древнерусском,

Посебно место у овом издању заузима унеколико и рад бр. 14: „Настава и проучавање граматике старославенског и староруског језика на српским универзитетима”, мада ни овде аутор не остаје у оквирима тематски постављене лингводидактике. Он ни овде не одустаје од компаративно-историјског коментарисања чињеница језика које предаје и чак од за себе као дериватолога централне теме – посесивних конструкција у проучаваним језицима.

Р. Маројевић је радознао и пажљив истраживач језичке чињенице, што даје основа да се он и његови радови посматрају мало шире од уске, да кажемо, дериватологије посесива. Као одличан посматрач чињеница међујезичких контаката и степена (не)адаптираности морфологије позајмице показује се он у раду бр. 8: „Старославенски неадаптирани облик Литоуџь имена грчке богиње Λητώ”. Јесте, заиста, ми овде немамо адаптирани него транслитерисани облик грчког генитива Λητοῦς од Λητώ, имена грчке богиње Латоне. Самим тим у претходне коментаре уноси се доста префињена и прецизна корекција.

О ширини Маројевићевих интересовања као слависте говори даље рад бр. 12: „Српски језик у породици словенских језика”, где је списак покренутих питања веома широк. Довољно је рећи да је међу њима и проблем узајамног односа српског (српскохрватског) језика и дијалеката прасловенског – проблем на чије решење је засад тешко рачунати.

Али, као што смо горе већ посебно истакли, главна тема Маројевићевог истраживања јесу посесиви у словенском (старославенском, староруском, прасловенском) језику. То се скоро у целини односи и на садашњи избор научникових објављених радова, бар на њихов већи део.

Може се тврдити да ни у овом случају њих искусног слависте-компаративисте није изневерио Маројевића. Довољно је отворити анале наших међународних славистичких конгреса да бисмо се уверили да је посесивност категорија чијем се проучавању поклања веома велика пажња. Аутор такође покреће питање интерпретације (пра)словенских посесива као посебне, хибридне врсте речи, али главну пажњу поклања специфичности самих конструкција. А те конструкције су веома карактеристичне, уско творбене по свом типу, што је већ словенска својервност, али типолошки никако не и једино могућа црта; подсетимо се на искључиво синтаксички *status constructus* у семитском или морфолошки, генитивни начин изражавања посесивности у германским и другим језицима. Словенски творбени модели посесивности веома су разноврсни. Пре свега, овде спадају придеви са самогласничким елементом *-ī* (консонантска варијанта *-i-*), конкретно – суфиксални елементи *-ь, -jь, -ьjь, -ьпъ/ -ьпъ*, који у првом реду интересују нашег аутора. Сви

праславянском). Это понятие целиком относится и к нынешней подборке публикации учёного, по крайней мере, к их большей части.

Можно утверждать, что и в этом случае речь отнюдь не о слависта-компариалиста не изменит Марсевичу. Достаточно раскрыть анналы наших международных славистических съездов, чтобы убедиться, что possessivность — весьма пристально исследуемая категория. Автор затрагивает также вопрос трактовки (пра)славянских possessивов как особей, гибридов, части речи, тавное же внимание им уделено специфике самих конструкций. Конструкции эти весьма своеобразны, а уже словообразовательны по своему типу, что есть уже славянское своеобразие, типологически отнюдь не единственное ^{(о возможности} ^{серия}), воплотившим исключительно типичный ^(с) индоевропейский status constructus в славянском или морфологический, генитивный, способ выражения possessивности в германских и других языках. Славянские словообразовательные модели possessивности весьма разнообразны. Прежде всего сюда относятся прилагательное с частью элементов -i (константный вариант -i-), конкретно — суффиксальные элементы -v, -vъ, -vъ, -ovъ/-ovъ, прежде всего интересующие нашего автора. У всех этих форматов есть инверсивный предфикс. Разумеется, к числу possessивных -i-суффиксов относится и слав. -vъкъ (и-е, -iskos). С рядом на -i- в известном смысле конкурирует possessивный ряд на -и- (слав. -ovъ/-ovъ). В той или иной степени эти отношения освещаются в статьях Р. Мароевича, опирающегося в своих исследованиях на традиции ^и Плувецкого и Вайзна, в чём-то порою

ови форманти имају индоевропску предисторију. Разуме се, у посесивне *-i*-суфиксе спада и слов. *-ьskъ* (индоевропско *-iskos*). С низом на *-i-* у извесном смислу конкурише посесивни низ на *-u-* (слов. *-ovъ/-evъ*). У овој или оној мери ти односи се расветљавају у чланцима Р. Маројевића, који се ослања у својим истраживањима на традиције Трубецког и Вајана, али у понечему ту и тамо критикује и допуњава те традиције. Маројевићева истраживања о словенским посесивним конструкцијама већ су позната у славистичкој литератури; у њих спада низ објављених радова у југословенској, као и у руској научној периодици и посебним издањима.

Користећи прилику, истакао бих да је то питање актуелно и да у потпуности заслужује проучавање. Што се тиче самог инвентара посесивних суфиксалних образовања, он такође изазива интересовање, и у појединим случајевима може бити допуњен, ако се при том користе допунске резерве реконструкције, укључујући етимологију. Понекад, очигледно, то отвара могућност ревизије (продубљивања) релативне хронологије формирања посесива, као у случају евентуалног прасловенског **božьnъ* (српскохрв. *bōžan, bōžna* 'divinus', чешко *božný*, доњолужичко старо *bōžny*), чија могућа знатна старина произлази индиректно из изведеница типа чешко старо *božnica* 'храм', украјинско *божниця* 'поличича за иконе, храм', исто *біжниця*, белоруско *бажніца* 'полица са иконама; молионица'. Последње је стварно суфиксално поименичење (*-ica*) полазног придева **božьnъ*, чија се индоевропска прошлост (ако то није пример словенско-иранске контактне блискости) види из зближавања са согдијским *βγn-* (*vagn-*) 'храм', из иранског **bagina-* (види посебно: ЭССЯ, вып. 2, Москва 1975, с. 229, што је подржано у каснијој литератури).

Образовања ове врсте представљена су у прилично великој мери и у ономастици, и у антропонимији, што се доста користи и у истраживањима Р. Маројевића. Понекад се ова форма појављује у кругу словенских позајмица у несловенским језицима, као нпр. презиме познатог литванског позоришног редитеља *Nekrošius*, из облика типа пољско *Niekrasz*, властито лично име (познато од XV века), стварно посесив на *-jъ* **nekrašъ*.

Додуше, потпуно је могуће да не треба све случајеве позајмљивања апелатива и властитих имена с аналогном интерпретацијом завршетка (умекшаваће сугласника који прелази у квалитативно нов глас) повезивати с образовањима као што су посесиви или макар по њиховој аналогiji. Тако примери *Томашъ*, ст.-слав. папежъ 'римски папа' и *Париж*, који су заинтересовали Р. Маројевића (види радове бр. 9, 10 и 11 у зборнику) не морају обавезно бити последица ширења завршетака од-

критикующего и дополняющего эти традиции. Исследования
Мароевича о славянских посессивных конструкторных ур-
известны в славяноведческой литературе, они напечатаны в одной
из публикаций в югославской, а также в русской ^{научной} периоди-
ке и специальных изданиях.

Пользуясь случаем, хочу заметить, что вопрос это
актуальный и вполне заслуживающий изучения. Что касается
самого инвентаря посессивных суффиксальных образований,
он тоже вызывает интерес и в отдельных случаях
может быть пополнен, если использовать при этом
дополнительные резервы реконструкции, включая этимоло-
гию. Иногда, по-видимому, это открывает возмож-
ность пересмотра (углубление) относительной хроно-
логии образований посессивов, как в случае с
эвентуальным праславянским *вожьнъ (сербохорв. воџан,
воџна 'divinus', чеш. воџнъ, н.-лут. ^{стар.}воџну), возможная
значительная древность которого вытекает конечно из
производных вроде чеш. стар. воџница 'храм', укр. боженіца
'палочка для икон, храм', также бѣженіца, бѣр. батніца
'палочка с иконами; молельня'. Последнее — собственно
суффиксальная субстантивация (-іца) исходного прилаг. *вожьнъ,
индоевропейское прошлое которого (если это не случай
славяно-иранской контактной близости) проследивается
из близости с согд. вур- (wadn-) 'храм', из пр. *wadina-
(см. специально ЭССЯ, вып. 2. М., 1975, с. 229;
подготовлено в последующей литературе).

Образования этого ряда представлены в немалой
степени и в югославских, антиростеними, т.е. дисидиоло-
привлекается и в исследованиях Р. Мароевича. Иногда эти
формы оказываются в числе славянских заимствований

говарајућих словенских антропонима и ојконима са творбеним (посесивним) *-jъ*. Исто је тако вероватно да је словенски језик (пре свега – западнословенски) те форме добио из ареала немачких дијалеката, с аналогном интерпретацијом сугласника већ у језику-изворнику. Примери могу бити проширени, између осталог на рачун оних изразитих као што су чешко *Ježíš* 'Исус', *Jidáš* 'Јуда' и при томе – са аналогном интерпретацијом сугласника не само на завршетку: чешко *almužna*, пољско *jałmużna* 'милостиња', ун. нем. *Almosen*, старовисоконемачко *almuosan* исто, чешко *žaltář* 'псалтир' < старовисоконемачко *saltári* и др. И у случајевима с полазним *Thomas*, старовисоконемачко *bābes* (одакле *папежъ* etc.), *Paris* одговорност за запажене консонантске промене могу сносити већ облици језика-изворника, а то је највероватније био немачки.

Јасно је, уосталом, да се даља дискусија о овом или оном сличном питању мора убудуће водити уз узимање у обзир и аргументације Р. Маројевића, која је прикладно изложена у зборнику који се нуди читаоцу.

Јун 1998.

О. Н. Трубочов